

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОГО ПОНЯТТЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЇХ ОЗНАК, СКЛАДУ, ОСОБЛИВОСТЕЙ

Мельник О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Вивчаючи слід звернути увагу на аналіз ознак та елементів сімейних правовідносин. Так, як зазначається у літературі, для сімейних правовідносин властиві такі основні ознаки: «специфічний суб'єктний склад; характер відносин, що триває; невідчужуваність прав та обов'язків; можливість суб'єктів сімейних правовідносин виступати, учасниками відразу кількох сімейних правовідносин; побудовані на безоплатній основі» [7].

Одним із перших елементів сімейних правовідносин є їх суб'єктний склад, який строго окреслено законом. Так, суб'єктами сімейних правовідносин можуть бути: «подружжя; батьки чи особи, які замінюють їх (усиновлювачі, опікуни, піклувальники); діти (зокрема усиновлені); інші родичі (дідусь, бабуся, онуки, брати та сестри, вітчим, мачуха, пасинок, падчерка); у низці ситуацій – інші особи, які прямо зазначені у сімейному законодавстві» [6; 2, с. 364–369].

Виходячи з цього переліку, стає очевидно, що суб'єктами сімейних правовідносин можуть бути лише фізичні особи, більше того, не будь-які фізичні особи, а лише ті, які або перебувають у шлюбних відносинах, або перебувають у стані кривності (кровного чи усиновлення).

Варто брати до уваги, що: «інші родичі (наприклад, двоюрідні брати та сестри, тітки, дядьки, племінники, племінниці та інші) не є суб'єктами сімейних правовідносин за винятком випадків, передбачених законом» [3, с. 54–72]. Наприклад, якщо в них на вихованні перебуває дитина, то за загальним правилом ці особи повинні надати цій дитині матеріальну допомогу. Цей обов'язок встановлений і для такої дитини, на яку з досягненням повноліття покладається обов'язок утримувати цих непрацездатних родичів.

Зупиняючись на суб'єктах, хочеться звернути увагу на специфіку подружжя як учасників сімейних правовідносин. Так, за загальним поняттям: «подружжя – це особи, які перебувають між собою в офіційно

zareєстрованому в органах РАГС шлюбі» [4]. Жодний інший шлюб сімейним законодавством не визнається: ні церковний, ні цивільне партнерство, ні шлюб у формі співжиття (фактичні шлюбні відносини).

Тільки офіційно zareєстрований шлюб породжує подружні відносини, врегульовані сімейним правом, породжує спільність майна, аліментні зобов'язання тощо.

Сімейні правовідносини з'являються, змінюються чи припиняються з урахуванням спеціальних юридичних фактів, передбачені законом. Серед таких фактів є народження, укладення шлюбу, його розірвання, усиновлення дитини тощо. За більшості ситуацій настання правових наслідків потрібна наявність фактичного складу (сукупність юридичних фактів). Наприклад, щоб усиновити дитину, потрібно волевиявлення усиновлювача та чоловіка усиновлювача, якщо така є, згода батьків дитини, або осіб, які її замінюють, згода самої дитини при досягненні нею 10 років, рішення суду про усиновлення.

Особливе значення у сімейному праві мають юридичні факти, що є подіями тривалого характеру, такі як кровність, неповноліття, подружжя, вагітність тощо.

Нормативно-правові акти державних органів у сімейному праві часто виступають юридичними фактами, які спричиняють правові наслідки: реєстрацію шлюбу чи народження, реєстрацію усиновлення.

У цих ситуаціях органи держави виступають як суб'єкти адміністративних відносин і суб'єктами сімейного права не є.

Таким чином, відзначаємо, що сімейні правовідносини мають сукупність ознак, що дозволяють виділити їх з безлічі інших правовідносин. До таких ознак відносяться: «особливий суб'єктний склад, безоплатний характер, невідчужуваність прав та обов'язків суб'єктів правовідносин, особливий фактичний склад тощо» [3, с. 54–72].

Сімейними відносинами є різноманітні форми взаємозв'язків у сімейній сфері, що виникають між людьми. Не всі сімейні відносини є правовідносинами, тобто належать до компетенції сімейного права. Ними є різноманітні форми взаємозв'язків між людьми з питань, що входять до сімейної сфери, врегульованих сімейним законодавством [5; 2, с. 364–369].

У сімейному законодавстві міститься перелік регульованих законом сімейних відносин, зокрема це: «відносини щодо умов та порядку одруження, припинення шлюбу та визнання його недійсним, особистих немайнових та майнових відносин між членами сім'ї, подружжям, батьками та дітьми (усиновлювачами та усиновленими), а у випадках та в межах, передбачених сімейним законодавством, між іншими родичами та іншими особами щодо форм та порядку влаштування сім'ї дітей, що залишилися без піклування батьків» [1].

Особисті відносини у сімейному праві мають пріоритетне значення, а майнові відносини завжди пов'язані з особистими і впливають із них. Це підтверджується тим, що: «особисті стосунки пов'язані з продовженням роду, вихованням дітей і система цінностей у цих відносинах не визначається майновими відносинами» [2, с. 364–369]. При визначенні розміру аліментів немає взаємного порівняння майнових витрат, які застосував один член сім'ї на користь іншого. При розподілі спільного майна подружжя за відсутності шлюбного договору, частки подружжя визнаються рівними незалежно від того, яким був фактичний внесок кожного з подружжя у придбання цього майна.

Сімейні правовідносини мають особливий суб'єктний склад, який є незамінним, що тягне до невідчужуваності сімейних прав та обов'язків, особисто-довірчого характеру правовідносин [3, с. 54–72].

Сімейні правовідносини породжуються особливими юридичними фактами, у тому числі шлюб, кривність, материнство, усиновлення тощо, тоді як цивільним правовідносинам властиві такі юридичні факти, як договори, інші угоди, делікти [6].

Таким чином, сімейні правовідносини є різновидом суспільних відносин, які мають свій суб'єктний склад, особливі ознаки, які дозволяють виділити їх серед інших суспільних відносин у самостійну відокремлену групу.

Література:

1. Булеца С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 14.02.2014 р. Київ : «Видавничий дім «Професіонал», 2014. 428 с.

2. Демиденко К. Є. Характеристика сімейних правовідносин та їх встановлення між батьками і дітьми. *Держава і право*. 2008. Вип. 42. С. 364–369.

3. Дзера І.О. Сімейні правовідносини. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. : Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. Гл. 4.1-3. С. 54–72.

4. Журавльов Д.В. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Видавничий дім «Професіонал». 2021. 520 с.

5. Кобзєва Т. А. Сімейне право України : навчальний посібник / Т. А. Кобзєва, В. С. Шапіро. Суми : Сумський державний університет, 2015. 90 с.

6. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика : дис. ... докт. юр. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 480 с.

7. Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.